

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Балобанової Дар'ї Олександрівни
на дисертацію Любчик Василяни Миколаївни
“Поняття схилення за кримінальним правом України”,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлюється необхідністю дотримання такого вагомого критерію якості закону, як єдність термінології, що, своєю чергою, є запорукою правильної правозастосовної практики, передумовою забезпечення верховенства права та панування законності. На жаль, протягом майже всього часу існування чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) науковцями та практиками наголошується, що ця вимога якісного закону порушується. Таке порушення знаходить свій прояв як в неузгодженості положень кримінального закону з іншими нормативно-правовими актами, так й у відсутності єдиного розуміння тих чи інших термінів в тексті самого КК України, тобто недотримання ідеї наскрізних кримінально-правових понять.

Професор В.О. Навроцький в своїй монографії «Наскрізні кримінально-правові поняття» (Київ, 2023 р.) визначив наскрізні кримінально-правові поняття як терміни, які використовуються в КК України та інших нормативно-правових актах, а також у теорії кримінального права, для позначення однакових понять. Такі поняття, зокрема, підтверджують наступність (послідовність, неперервність) законодавства, правозастосовної практики, теорії кримінального права; свідчать про стабільність правової системи; є показником якості законодавства; демонструють системність кримінального законодавства, є передумовою систематичного тлумачення кримінального закону; забезпечують правову визначеність у правозастосуванні; спрощують вивчення кримінального права.

Одним з таких понять можна визнати поняття «схиляння», яке неодноразово зустрічається в тексті КК України, але при цьому може містити як різне розуміння, так й навпаки – відповідні дії можуть позначатися різними термінами, що не може не позначитися на якості та правильності правозастосовної практики. Це підкреслює актуальність дослідження як в цілому наскрізних понять, так й безпосередньо окремих їх видів.

Питання термінології завжди були, є та будуть предметом уваги науковців. Значний внесок у розвиток кримінально-правової науки у даному напрямку зробили такі правники, як П.П. Андрушко, Д.О. Балобанова, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.П. Брич, О.О. Дудоров, З.А. Загинея-Заболотенко, О.М. Костенко, А.А. Музика, В.О. Навроцький, Ю.А. Пономаренко, В.Я. Тацій, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк та багато інших науковців.

Проте, з урахуванням того, що праці згаданих авторитетних вчених мають значну наукову і практичну цінність, чимало питань у дослідженні термінології кримінального закону залишаються дискусійними, не знайшли цілісного відображення в наявних наукових працях саме проблеми правильного визначення та використання такого наскрізного поняття як «схиляння», а в руслі мінливої кримінально-правової політики сьогодення виникає необхідність оперативно реагувати на нові практичні ситуації, не допускати помилок у законотворчій техніці, передбачати у законодавстві та реалізовувати на практиці такі заходи кримінально-правового впливу, які будуть відповідати вимогам часу, будуть можливими для застосування та зможуть забезпечити одноманітність правозастосування.

Все вищезазначене призвело до появи нової дисертаційної роботи «Поняття схиляння за кримінальним правом України».

Комплексний аналіз поняття «схиляння» у кримінальному праві України є можливим завдяки вирішенню таких завдань: аналіз стану дослідження поняття схиляння у кримінально-правовій літературі; аналіз історії розвитку використання поняття схиляння в пам'ятках вітчизняного кримінального законодавства; аналіз зарубіжного досвіду регламентації кримінальної відповідальності за злочини, ознакою складів яких є схиляння; визначення схиляння як ознаки, передбаченої

Загальною та Особливою частинами КК України; надання кримінально-правової дефініції неправомірного схилення; розкриття питань кваліфікації кримінальних правопорушень, ознакою складів яких є схилення; з'ясування форм реалізації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, ознакою складів яких є схилення.

Необхідно відзначити, що дисертація виконана відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р № 119/2021, наказу МВС України «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки» від 11.06.2020 р. № 454, загальноуніверситетської теми наукових досліджень «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в Україні» (реєстраційний номер 0118U100431); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022-2026 роки, затвердженої наказом МОН України від 03.02.2022 р. № 109.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. В основу дисертаційного дослідження, враховуючи специфіку предмета та поставлені завдання, покладено принципи неупередженості та методологічної багатоманітності. Методика дослідження включала наступні методи: діалектичний, історико-правового аналізу, порівняльно-правовий, системно-структурний, аналізу та синтезу, статистичні методи. Всі ці методи дослідження використовувалися в роботі у взаємозв'язку та взаємозалежності, що забезпечило повноту, всебічність та об'єктивність дослідження, достовірність отриманих наукових результатів.

Висновки і рекомендації дисертантки ґрунтуються на аналізі наукових джерел, нормативного матеріалу, літератури з питань кримінального права, інших наук, енциклопедично-довідкової літератури. Авторкою опрацьовано достатній масив літератури, що безпосередньо чи опосередковано торкається теми дисертаційного дослідження – 230 джерел. Зазначене свідчить про належний рівень обізнаності дисертантки у питаннях, які нею досліджуються, та забезпечує відповідний рівень обґрунтованості зроблених нею висновків.

Емпіричну основу дослідження становлять результати вивчення статистичних даних Державної судової адміністрації України про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання за 2015-2022 роки; матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень, а також опублікованої слідчо-судової практики.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація за характером і суттю поставлених завдань є одним з перших спеціальних комплексних досліджень поняття «схиляння» у кримінальному праві України. Авторка отримала деякі науково-теоретичні результати, які мають значення для науки кримінального права, а також для вдосконалення кримінального законодавства.

Здобувачка Любчик В.М. у дисертації зробила теоретичні висновки, уточнила зміст окремих понять, котрі мають наукове й практичне значення, що знайшло своє відображення в конкретних теоретичних положеннях і пропозиціях, які винесенні на захист. У дослідженні, зокрема: доведено, що схиляння є наскрізною ознакою Загальної та Особливої частин кримінального права; обґрунтовано, що окремі важливі аспекти щодо визначення поняття схиляння, як окремої правової дефініції залишились поза науковим полем, зокрема стосовно таких важливих питань, які стосуються виокремлення та обґрунтування всіх істотних ознак поняття схиляння, пропозицій та ідей втілення поняття «схиляння» в законодавстві, що позначається на складнощах при відмежуванні даного поняття від схожих; аргументовано позицію на користь відмови від деяких видів покарань, що існують у межах ст.ст. 120, 315, 324 КК України, зокрема обмеження волі; сформульовано авторську кримінально-правову дефініцію неправомірного схиляння; удосконалено теоретичні положення щодо необхідності закріплення у КК України поняття «схиляння» як певного настрою, бажання робити що-небудь спрямованого на умовляння, спонукання, залучення, втягнення, провокацію тощо кого-небудь, до певних дій, вчинків, яке завдає шкоди суспільним відносинам, що охороняються, і тягне певні юридичні наслідки, вчинене суб'єктом кримінального правопорушення; дістало подальший розвиток дослідження поняття «схиляння» в

історичному вимірі; положення науки кримінального права в частині таких питань, як визначення самого змісту терміну «схиляння»; уніфікації описання схиляння в положеннях Загальної та Особливої частин КК України; з'ясування співвідношенню понять «схиляння» із поняттями «втягнення», «примушування», «залучення», «провокація», «спонування» тощо; питання кваліфікації кримінальних правопорушень, ознакою складів яких є схиляння, передбачених ст.ст. 120, 315, 324 КК України; положення щодо реалізації форм кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, ознакою складів яких є схиляння, а також можливості застосування інститутів звільнення від покарання щодо осіб, які вчинили окремі кримінальні правопорушення.

Заслуговує на підтримку позиція авторки щодо визнання «схиляння» наскрізним поняттям всього кримінального права, як Загальної, так й Особливої частини, хоча видається, що доцільно було б за наслідками дослідження сформулювати єдине визначення цього терміну та запропонувати місце для нього в КК України: в окремій статті, підтримавши ідею багатьох дослідників про запровадження єдиної термінологічної статті в КК України за прикладом багатьох інших нормативних актів, або при першій згадці в тексті кримінального закону.

Слід відмітити дослідження генези поняття «схилення» у кримінальному законодавстві, яке діяло на теренах України, а також з врахуванням ідей, закладених в Проєкті КК України, який розробляється Робочою групою з питань розвитку кримінального права, створеною Указом Президента України від 07 серпня 2019 р. № 584/2019 в межах Комісії з питань правової реформи. Але в той же час слід відмітити, що увага була приділена не всім нормативним актам, який діяли в той чи інший час.

В цілому, всі положення дисертаційного дослідження є достатньо теоретично важливими і, без сумніву, є певним внеском у кримінально-правову науку.

Здійснене Любчик В.М. комплексне наукове дослідження надало можливість виробити певні рекомендації для формування складів кримінальних правопорушень, які містять вказівку на поняття «схиляння», які слід використати з метою вдосконалення чинного кримінального законодавства.

Результати дослідження мають не лише наукове, а й **практичне** значення, та можуть бути використані:

у науково-дослідницькій роботі – для теоретичних розробок, пов'язаних з кваліфікацією кримінальних правопорушень, ознакою яких є схиляння;

у правотворчій діяльності – для вдосконалення кримінального законодавства України в частині усунення недоліків і внесення відповідних змін до окремих кримінально-правових норм, ознакою складів яких є схиляння;

у правозастосовній діяльності – під час здійснення кримінально-правової кваліфікації відповідних посягань;

у навчальному процесі – для здобувачів вищої освіти під час викладання курсу Загальної та Особливої частини кримінального права та відповідних спецкурсів.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Результати дисертації з достатнім ступенем репрезентативності викладені у п'яти наукових публікаціях, із яких чотири – у наукових фахових виданнях України. Результати дослідження достатньо апробовані, положення й висновки дисертаційної праці були представлені до обговорення на X Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 5-7 грудня 2024 р.).

Публікації дисертантки у фахових виданнях є одноосібними. Часові межі наукових публікацій: 2024-2025 роки.

Мова та стиль дисертації. Відповідність спеціальності. Дисертація виконана державною мовою. Стиль дисертації загалом відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, а також визначається певною послідовністю, системністю, обґрунтованістю. Зміст та результати роботи повною мірою відповідають спеціальності 081 «Право».

У цілому позитивно оцінюючи рецензоване дослідження, звернемо увагу на **окремі спірні положення**, які, на наш погляд, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту дисертації.

1. Запропонована авторкою кримінально-правова дефініція «**неправомірного схиляння**» (підрозділ 3.1 роботи) є досить заплутаним, захаращеним зворотами, не завжди дотримуються вимоги пунктуації, що ускладнює його сприйняття: *це*

діяння, що суперечить встановленим нормам права дія або бездіяльність суб'єкта, що завдає шкоди суспільним відносинам, що охороняються, і тягне певні юридичні наслідки, негативно оцінюване з боку держави та суспільства в цілому у формі певного настрою, бажання робити що-небудь; дій спрямованих на переконання, умовляння, спонукання, змушування, заохочування, залучення, притягнення, провокації та штовхання кого-небудь, до певних дій, вчинків (цит. за дисертацією). Крім того, виникає питання, чи буде визнаватися таким схилянням «переконання, умовляння...» до дій або вчинків, які не є протиправними, але є аморальними? Чи є перелік способів схиляння вичерпним?

2. Здобувачка трохи «розпорошує» свою увагу, в багатьох випадках позначаючи питання для дослідження, але при цьому не завжди такий аналіз доводиться до кінця або взагалі тільки окреслюється проблема, але не отримує розкриття. Так, в підрозділі 1.1 проголошується розподіл способів підбурювання на видові та підвидові, але не пояснюється, що мається на увазі. На с. 86-87 йде мова про ототожнення понять «схиляння» та «залучення», з чим неможна погодитися, але власних аргументів авторкою не наводиться. Так само на с. 97 названі «вплив» та «примушування», але не розкриті, хоча видається, що вони є досить подібними до «схиляння».

3. Авторка аналізує розуміння поняття «схиляння» в Загальній та Особливій частині КК України (розділ 2 роботи), але не робить висновків чи має місце якесь їх співвідношення, чи є можливим використання уніфікованого поняття, чи наявні суттєві відмінності.

4. Досліджуючи санкції статей, які передбачають в якості конструктивної ознаки схиляння до певних дій, авторка приходить до висновку про доцільність виключення з них такого покарання як обмеження волі, обґрунтовуючи це тим, що воно не застосовується судами. Але чи може відсутність практики застосування такого виду покарання свідчити про його невідповідність тяжкості кримінального правопорушення, за яке воно передбачене? Можливо це пов'язано з тими обмеженнями, які закладені в умовах призначення цього виду покарання за ст. 61 КК України, тим більше, що цей вид покарання взагалі має дуже обмежену

кількість випадків застосування (наприклад, у 2024 році обмеження волі було призначено в 3,5% випадків від усієї кількості призначених покарань).

5. В підрозділі 1.3 зарубіжний досвід регламентації кримінально-правових норм, ознакою яких є схилення, викладається шляхом перерахування таких норм, за відсутності аналізу відповідних положень та висновків про доцільність чи недоцільність їх запозичення, чи врахування такого досвіду. Крім того, в подальшому, в підрозділах 3.2, 3.3 наводяться приклади з зарубіжної практики регламентації аналізованих положень, що є зайвим з огляду на наявність окремого підрозділу.

6. До зауважень технічного характеру можна віднести наявність численних повторів по тексту роботи, певну непослідовність, сумбурність, у викладенні матеріалу, використання назв або змісту деяких статей в застарілій редакції (наприклад, вказівка за ст. 304 КК України на злочинну діяльність замість протиправної), відсутність аналізу конкретних судових рішень, якими доцільно було б ілюструвати теоретичні положення. В висновках по роботі викладається позитивний матеріал, який вже знайшов своє відображення в тексті роботи, що ускладнює сприйняття ідей, які висувуються здобувачкою.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам.
Незважаючи на висловлені зауваження та запитання, дисертація Любчик Василюки Миколаївни «Поняття схилення за кримінальним правом України» виконана на достатньому науковому і методологічному рівнях, з достатнім використанням загальної та спеціальної літератури, має певну наукову цінність і практичну значимість. Рецензована дисертація є завершеною, кваліфікованою самостійною науковою працею, що містить результати проведених авторкою досліджень.

Отримані авторкою нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для кримінально-правової науки, а саме – проведено комплексне дослідження поняття «схилення» у кримінальному праві України.

Порушень академічної доброчесності у дисертації не виявлено.

Дисертація Любчик В.М. на тему «Поняття схилення за кримінальним правом України» відповідає Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня

доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами); Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами); Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її авторка – **Любчик Васирина Миколаївна** на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Дар'я БАЛОБАНОВА